

Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Almen - Harfsen

Het leek ons een goed idee om de geschiedenis van de Almense melkfabriek op papier te zetten, voordat men het niet meer weet. Het was nu al moeilijk om het een beetje te achterhalen, hoe het was, dus dit zijn herinneringen en nagegane feiten.

Vroeger (voor 1900) werd op de boerderijen(-tjes) de gewonnen melk zelf verwerkt tot boter en de karnemelk die overbleef voor eigen gebruik (pap) of voor de varkens.

De boter werd samengevoegd tot een kluit, die naar de markt werd gebracht, waar de opkopers de boter keurden door te proeven, vaak afgekeurd en al pingelend en handjeklap de prijs bepaald. Zo was het ongeveer voor de melk fabrieksmatig werd verwerkt.

Eind vorige eeuw veranderde er al veel op allerlei terrein. Het denkbeeld van de verlichting; de vrijere mens, Thorbecke met zijn vrije wetten; Troelstra en Domela Nieuwenhuis (bepaald geen vrienden) toch allebei vechters voor sociale gerechtigheid. Dan Duitsland, Raiffeisen, een man die de coöperatieve gedachte vorm gaf in de oprichting van boerenleenbanken. Dit geheel had hier in deze streken ook zijn gevolgen en zo zijn er mensen geweest die hun schouders er onder gezet hebben om door samenwerking wat te bereiken en in dit geval de oprichting van een zuivelfabriek en wel op coöperatieve basis. Het doel was om door gezamenlijke verwerking van de melk een constant product te produceren en meer invloed te krijgen op het marktgebeuren; minder afhankelijk van opkopers, waar veel winsten bleven hangen en mede daardoor de boer een armelijk bestaan had.

In Almen werd rond 1894 de vereniging opgericht om een fabriek te stichten voor melkverwerking. Ze startten eerst heel sober en klein in een bijgebouwtje bij het huis van de directeur. Later werd de fabriek gebouwd (zie tekening) die weer later rond 1920 werd herbouwd tot de zuivelfabriek zoals velen van ons zich nog kunnen herinneren.

De eerste directeur was B.J.Bokhorst die al spoedig in 1898 werd opgevolgd door zijn zoon H.J.Bokhorst die ongeveer 50 jaar directeur mocht zijn. Daarna was H.J.Bergsma directeur tot het einde van de fabriek en hij in Eefde zijn plek vond.

Dus kon men aan de slag met de verwerking van de melk maar dat ging niet vanzelf. De fabriek werd draaiende gehouden door stoom, (de naam geeft het al aan) die in een stoomketel op de benodigde druk werd gebracht om de centrifuges, karnen en dergelijke aan te drijven.

's Morgens vroeg moest de machinist-stoker er al zijn om de benodigde druk op de ketel te krijgen - 8 tot 10 atmosfeer - dus kolen scheppen op het vuur, tot de druk er was en de fabriek kon draaien. Als machinisten komen de namen van G.J.Stegeman en zijn zoon E.Stegeman naar boven, terwijl één van de eerste mensen die hier werkte Schoneveld was die achter "de Ehze" woonde. Verder waren er de botermakers bv. Klaas Meier en de centrifugist Bernard ten Have e.a.. Koetsier bij de melkafgifte was een kei in het onthouden van getallen. Zijn vader heeft ook al op de fabriek gewerkt, hij knipte daarnaast in zijn vrije tijd heren het haar voor 10 cent.

Al met al kunnen we stellen dat de zuivelfabriek één van de kernactiviteiten van het dorp was.

Er werd ook consumptiemelk gefabriceerd, die in bussen met een kraantje werd uitgevent, op een driewielerfiets rondgebracht, tegen de kanaalbult op..... of na de oorlog met het pontje over het kanaal en door weer en wind. Namen uit deze tijd zijn Goorman en Gotink.

's Morgensvroeg werd er ook melk, karnemelk, boter e.d. met een karretje naar het P.W. Janssensanatorium gebracht.

In Zutphen werd de Zutphense melkinrichting overgenomen en hieraan leverde Almen de melkproducten, die door venters (personeelsleden) en slijters (zelfstandigen) bij de burgers werden bezorgd. In de oorlog 1940-'45 was er geen benzine meer en moesten de producten

met een vrachtwagen, gestookt met een houtgasgenerator naar Zutphen gebracht worden. Dit was echter een noodvoorziening, erg primitief nu, toen een goede oplossing. Hier past de naam van Langenkamp bij. Verder was er nog de schoolmelkvoorziening voor de kinderen op school, een stukje sociale voorziening; ze moesten het opdrinken!

De melk (in bussen van 30 liter) moest vanzelfsprekend van de boerderijen naar de fabriek gebracht worden over toen nog veel onverharde wegen, door diepe karrensporen met modder, door weer en wind. Elke morgen ging de melk naar de fabriek, en terug naar de boerderijen ging in de bussen de ondermelk (melk zonder vet). 2x per week werd de karnemelk en eventueel bestelde boter gebracht, die bij warm weer al half gesmolten was. 1x per 4 weken kwam het melkgeld mee in gele papieren zakjes. De melkboer(rijder) had al die zakjes in een kistje voorop de wagen liggen en bij de boerderij klemde hij dit zakje tussen het lid en de bus. Dit kon toen.

Er waren nogal wat melkritten. Voor elke grotere buurt was er één en vroeger alleen met paard en wagen. Na de oorlog werd er geleidelijk aan met de trekker gereden. 1x per jaar werden deze ritten aanbesteed met gesloten briefjes, vaak voor heel lage prijzen. Nu haast niet meer voor te stellen maar omdat op de kleine bedrijfjes wat bijverdiend moest worden. Beter dus met weinig genomen want anders was er niets! Hierdoor was er nogal eens wisseling.

Nu nog iets over de oprichters, welke namen hier bij hoorden kon ik tot mijn spijt niet achterhalen. We mogen respect hebben voor de mensen die er toen de schouders onder gezet hebben om dit te bereiken. Er was nog geen telefoon, geen auto en nog geen fiets? ter beschikking. Slechte wegen waren er in het voor die tijd grote gebied tussen Almen en Harfsen. Maar ze hebben het gered om een eenheid te krijgen en dan nog de financiering voor het gebouw, de lonen, het lijkt haast onbegonnen werk maar het is gelukt.

Dan waren er de ledenvergaderingen waar de jaarcijfers, investeringen e.d. werden behandeld.

Alles ging zo z'n gang, voor de oorlog geleidelijk wat verbeteringen en toen de oorlogstijd. Na de oorlog ging er een golf van vernieuwing door het land: nieuwe wegen, beter vervoer, de auto, telefoon, nieuwe bedrijven en dan vooral ook de mechanisatie. Ook dit ging onze fabriek niet voorbij. Er was al wel wat gemor onder de leden over de uitbetalingsprijs ten opzichte van de buurtcoöperatie. Dit ontladde zich in een ledenvergadering waar voorstellen werden gedaan om de fabriek (vereniging) op te heffen. Men wilde zich aansluiten bij de buurtcoöperatie, daar lid worden en de melk leveren. Dit waren hele emotionele vergaderingen waar harde woorden vielen die maar beter niet gebezigd konden worden. Zo riep de één "wij zullen met blanke sabel strijden" en een ander gooide daar bovenop: "ik gooi nog liever de melk in de Berkel dan dat ik het naar Eefde breng". De ene groep was voor behoud van "Almen" en koos later voor "Vorden", de andere groep was voor Eefde. Er waren families en burens die elkaar in die tijd niet al te vriendelijk aankeken. Als een splijtzwam groeide de zuivelfabriek in Almen. Uiteindelijk resulteerde het erin dat werd besloten de fabriek op te heffen per 1 januari 1952. Dit is toen zó gebeurd: 2/3 van de leden ging naar Eefde en de rest naar Vorden. Een vijftal leden ging naar Lochem waar toen de melk geleverd werd. De meeste personeelsleden gingen naar Eefde en een gedeelte naar Vorden of elders.

Hiermee werd een hoofdstuk afgesloten van de geschiedenis van de Almense melkfabriek. Nu is het heel begrijpelijk met alle fusies die er zijn, toen was het echter een hele ingreep.

B.F.Eskes.